

<https://jhr.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Historical Researches

E-ISSN: 2476-3306

Document Type: Research Paper

Vol. 18, Issue 2, No.70, 2026

Received: 29/07/2025 Accepted: 03/02/2026

A Review and Criticism of *Sīrah* and History of Islam through the lens of Revisionist and moderate Orientalists, drawing upon the works "Hagarism" and "Muhammad and the Empire of Faith"

Behnam Nasr Isfahani

Ph.D. student of Islamic History, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan, Isfahan, Iran
nasrbehnam1373@ltr.ui.ac.ir

Asghar Montazerolghaem *

Ph.D., Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan, Isfahan, Iran
montazer@ltr.ui.ac.ir

Ali Akbar Kajbaf

Ph.D., Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Isfahan, Isfahan, Iran
kajbaf@ltr.ui.ac.ir

Abstract

In the realm of Orientalist scholarship, Islamic studies can be divided into two primary streams: revisionism and moderation. The book *Hagarism* co-authored by Crone and Cook represents a revisionist perspective, while Sean Anthony's *Muhammad and the Empire of Faith* adopts a more moderate stance. Both works aim to redefine the Prophet's **Sīrah** and the history of Islam for contemporary audiences. This research employed a critical and analytical approach to library sources to re-evaluate the **Sīrah** and Islamic history from the viewpoints of both revisionist and moderate authors. It addressed the question: What differences and similarities emerge between *Hagarism* and *Muhammad and the Empire of Faith* in their redefinitions of the **Sīrah** and Islamic history? The study operated under the hypothesis that *Hagarism* as a critical intellectual trend utilized revisionist methodologies in Islamic historical studies, fostering an extreme and skeptical perspective towards **Sīrah** sources and Islamic history. This trend encompassed both Islamic and non-Islamic sources to construct new narratives. In contrast, *Muhammad and the Empire of Faith* offered a moderate examination of the **Sīrah** grounded in historical analysis of its sources.

Keywords: Orientalists, Islamic Studies, Revisionist, Moderate, *Sīrah* and History of Islamic Research.

* Corresponding author

Introduction

Since their initial contact with the Islamic world, Western scholars have sought a deeper understanding of the history, culture, and civilization of the East and Islam. This interest has fostered the emergence of fields, such as Oriental studies and Islamic studies, in Europe. In the 9th and 10th centuries CE, European priests and translators engaged with the Islamic world, notably through their travels to Islamic Spain to study in schools. This interaction facilitated the examination and translation of significant Muslim scientific texts. However, non-specialist translators, such as Raymond Armar, often hindered this quest for knowledge. Their inaccurate translations and the proliferation of books filled with myths, distortions, and falsehoods about Islam and the Prophet contributed to the emergence of misleading narratives within Islamic studies. This situation underscored the need for accuracy and rigorous scrutiny in the field as it developed (Najī, 1981, pp. 86-90). Contemporary Islamic studies featured two prominent currents: revisionist and moderate (Rafie, 2017, p. 261). This research adopted an analytical and critical approach to re-examining the **Sīrah** of the Prophet and the history of Islam as presented in two key works: *Hagarism* and *Muhammad and the Empire of Faith*. The objective was to identify the differences and similarities between these two texts regarding the **Sīrah** and Islamic history. The present study explored varying approaches to Islamic history by comparing *Hagarism* and *Muhammad and the Empire of Faith*. The hypothesis posited that *Hagarism* offered an extreme and skeptical perspective on Islamic history reflective of the revisionist trend, whereas *Muhammad and the Empire of Faith* aimed to present a balanced and redefined portrayal of the Prophet Muhammad's **Sīrah** and Islamic history through a moderate lens.

Materials & Methods

This research employed a critical and analytical approach, utilizing library resources to examine the texts of two significant works in the field of **Sīrah** studies and Islamic history. It identified notable similarities and differences between the two books, which were discussed under the following headings: a) The study advocated for the incorporation of scientific data from non-Islamic contemporary historical sources pertaining to the Islamic period to achieve a more comprehensive understanding of the era; b) It critiqued the perspective that considered the **Sīrah** (the traditions concerning the life of Prophet Muhammad) as an unreliable historical narrative; c) The research explored the contrasting views of "revisionists" and "moderates" in their evaluations of Islamic history; d) It also addressed the themes of Islamic culture and civilization.

Research Findings

The findings of this research revealed a prominent revisionist approach within the post-modern discourse of the book *Hagarism*. The authors of this work struggled to substantiate their claims with scientific evidence, resulting in a disorganized presentation of the Prophet's **Sīrah** and the history of Islam, largely due to a lack of necessary documentation. In contrast, *Muhammad and the Empire of Faith* offered a thorough exploration and comparative analysis of historical narratives concerning the Prophet's **Sīrah**. The author aimed to provide an accurate portrayal of Prophet Muhammad's life and the history of Islam while identifying shortcomings in existing studies, particularly regarding the presentation of **Sīrah** narrators and the incomplete integration of Shia thought. Shan Anthony's approach represented a novel and integrative framework in Islamic studies, emphasizing a synthesis of traditional and modern methodologies. Scholars advocated for a strategic approach to Islamic studies that embraced a dual perspective on both Sunni and Shia sources, as well as non-Islamic sources. This methodology involved a deep critique and analysis of these sources to foster more positive outcomes in the fields of **Sīrah** and Islamic history.

Discussion of Results & Conclusion

Since the initial contact between Europeans and the Islamic world, two prominent intellectual trends—extreme and moderate—have emerged within Islamic studies. Each of these currents possesses distinct characteristics and competes in the academic arena, striving to promote its perspectives through the publication of key works. Starting in the 1970s, as extremist activities intensified, a new movement emerged within this discourse, which was known as the "Revisionist Movement". This movement introduced radical, revisionist, and skeptical ideas,

offering a novel approach to Islamic studies. *Hagarism* authored by Crone and Cook has become a seminal text in the realm of religious critique and represents a stark contrast to moderate approaches as it presents significant studies confronting innovative and modern skeptical viewpoints. In this context, Sean Anthony's *Muhammad and the Empire of Faith* stands out as a valuable and influential work, aiming to present a clear and systematic portrayal of the Prophet Muhammad's life and conduct through an integrated study of the tradition. While the book has its shortcomings—particularly in its incomplete introduction to the tradition and its reliance on Shia sources for narratives of the Prophet's wars—it nonetheless contributes significantly to the discourse. Reviews of *Hagarism* indicated that it was heavily influenced by post-modern discourse, to the extent that the authors often failed to substantiate their claims with scientific evidence. Consequently, the compilation of the Prophet's **Sīrah** and the history of Islam in this work appeared chaotic and lacking in proper documentation. In contrast, Sean Anthony's approach to Islamic studies was both innovative and integrative, emphasizing the fusion of traditional and modern methods. Scholars advocated for a strategic perspective within Islamic studies that encompassed both Sunni and Shia sources, along with non-Islamic sources. This comprehensive approach entailed a deep critique and analysis of these sources to achieve more positive results in the fields of the **Sīrah** and Islamic history.

پژوهش‌های تاریخی

سال هجدهم، شماره دوم (پیاپی ۷۰)، ۱۴۰۵، ص ۱۴-۱

تاریخ وصول: ۱۴۰۴/۵/۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۴

مقاله پژوهشی

بررسی و نقد سیره نبوی و تاریخ اسلام از دیدگاه مستشرقان جریان تجدیدنظرطلب و میانه‌رو به استناد کتاب‌های هاجریسم: شکل‌گیری جهان اسلام و محمد ﷺ و امپراتوری ایمان*

بهنام نصر اصفهانی، دانشجوی دکتری تاریخ اسلام، گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

nasrbehnam1373@ltr.ui.ac.ir

اصغر منتظرالقائم* ، استاد گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

montazer@ltr.ui.ac.ir

علی اکبر کجیاف، استاد گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

kajbaf@ltr.ui.ac.ir

چکیده

پژوهش‌های مستشرقان شاخه‌های مختلفی دارد که مطالعات اسلامی یکی از شاخه‌های آن محسوب می‌شود و خود دارای جریان‌هایی از جمله تجدیدنظرطلب و میانه‌رو است. در این میان کرون و کوک (Crone & Cook) کتاب هاجریسم: شکل‌گیری جهان اسلام (Hagarism: The Making of the Islamic World) را نوشتند و آنتونی (Anthony) اقدام به نگارش کتاب محمد ﷺ و امپراتوری‌های ایمان: شکل‌گیری پیامبر اسلام (Muhammad and the Empires of Faith: The Making of the Prophet of Islam) کرد. تلاش نویسندگان دو کتاب بر بازتعریف سیره نبوی و تاریخ اسلام در دوره معاصر است. پژوهش حاضر که به شیوه نقد و تحلیل با استفاده از منابع کتابخانه‌ای است، درصدد بررسی بازتعریف سیره نبوی و تاریخ اسلام از دیدگاه نویسندگانی است که نماینده جریان‌های تجدیدنظرطلب و میانه‌رو هستند، همچنین تلاش دارد که به این سؤال پاسخ دهد که چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در دو کتاب هاجریسم و محمد ﷺ و امپراتوری‌های ایمان در بازتعریف سیره نبوی و تاریخ اسلام وجود دارد؟ فرضیه پژوهش آن است که هاجریسم با استفاده از ویژگی‌ها و شیوه‌های جریان تجدیدنظرطلب در تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری اسلامی سعی دارد تا رویکردی افراطی، شکاک و بدون اعتماد به منابع سیره و تاریخ اسلام داشته باشد و با استناد به منابع غیراسلامی هم‌زمان فکت‌های نوینی را ایجاد کند. درحالی‌که کتاب محمد ﷺ و امپراتوری‌های ایمان تلاش دارد با استفاده از ویژگی‌ها و شیوه‌های جریان میانه‌رو نگاه تاریخی معقولی به منابع سیره نبوی و تاریخ اسلام داشته باشد. شایان توجه است که جریان میانه‌رو نیز بعضی از شیوه‌ها و مبانی جریان تجدیدنظرطلب را پذیرفته است.

واژه‌های کلیدی: مستشرقان، مطالعات اسلامی، تجدیدنظرطلب، میانه‌رو، سیره و تاریخ اسلام پژوهی.

*. این مقاله مستخرج از داده‌های رساله دکتری بهنام نصر اصفهانی، دانشجوی دکتری تاریخ اسلام مصوب دانشگاه اصفهان با عنوان «بررسی، تحلیل و نقد تاریخ‌نگاری و تاریخ‌نگاری پاتریشیا کرون پیرامون تاریخ اسلام» است. شایان ذکر است که قسمتی از داده‌های علمی مقاله و رساله حاصل مطالعه منابع علمی موجود در موسسه علوم انسان آژگین دانشگاه نانت فرانسه است که در فرصت مطالعاتی شش ماهه کوتاه‌مدت دانشجویان دکتری، نویسنده اول به آن‌ها دسترسی پیدا کرده است و لازم است تا از کمک پروفیسور جان تولن و همچنین مسئولان کتابخانه موسسه علوم انسان آژگین برای در اختیار قرار دادن منابع علمی مورد نیاز تشکر و قدردانی شود.

*نویسنده مسئول

مقدمه

غریبان از زمان اولین تجربه مطالعاتی خود درباره جهان اسلام، سعی در شناخت بیشتر تاریخ، فرهنگ و تمدن شرق و جهان اسلام داشتند که این شناخت باعث شد تا دانش شرق‌شناسی و مطالعات اسلامی در اروپا شکل بگیرد؛ چنانچه کشیشان و مترجمان اروپایی قرون میانه در طی قرون نهم و دهم میلادی در ارتباط و تماس‌هایی که با جهان اسلام داشتند به‌ویژه زمانی که برای یادگیری و شرکت در مدارس اسلامی به سرزمین اسپانیای اسلامی مسافرت می‌کردند با یادگیری زبان عربی و خوانش متون تاریخ اسلام و سیره نبوی شروع به پژوهش کردند، مترجمانی مانند کشیش ریموند با ترجمه متون علمی مسلمانان و با نگارش کتاب‌ها و رساله‌هایی مشحون از دروغ و خرافات و مطالب تحریف‌شده درباره دین اسلام و رسول الله ﷺ باعث شدند تا دانش مطالعات اسلامی و جریان‌های مطالعات اسلامی ایجاد و توسعه پیدا کند (ناجی، ۱۹۸۱م، ص. ۸۶-۹۰). در مطالعات اسلامی معاصر، دو جریان حائز اهمیت است که به‌عنوان جریان‌های پایه‌ای محسوب می‌شوند: جریان تجدیدنظرطلب و جریان میلنرو (رفیعی، ۱۳۹۶، ص. ۲۶۱).

جریان افراطی‌گرا (Extremism) دارای دو رکن

است: ۱. منابع اولیه تاریخ اسلام، وثاقت و اعتبار علمی و تاریخی ندارند (Holland, 2012, p. 38)؛ ۲. منابع تاریخ اسلام را بایستی به شیوه نقد مورد سنجش، بررسی و تحلیل قرار داد و برای کارآمدی بهتر در این بررسی، نگرش‌های غیراسلامی هم‌عصر با رویدادهای تاریخ اسلام را بررسی کرد تا بتوان به‌نوعی بازنمایی صحیح از تاریخ اسلام دست پیدا کرد (کورن و نوو، ۱۳۸۷، ص. ۵۶۹). جریان تجدیدنظرطلب از سال ۱۹۷۰م با فعالیت کسانی چون

جان ونزبرو، مایکل کوک (Michael Cook) و پاتریشیا کرون (Patricia Crone) شکل گرفت و معتقد بود که علاوه بر نداشتن اعتبار علمی و تاریخی منابع اولیه تاریخ اسلام و استفاده از نگرش‌های غیراسلامی هم‌عصر با تحولات تاریخی اسلام؛ با استفاده از دانش باستان‌شناسی بایستی نقد اساسی منابع تاریخ اسلام صورت بگیرد و روایت صحیح و نو تدوین کرد. تجدیدنظرطلبان اعتقاد داشتند که این شیوه نو پژوهشی باعث می‌شود تا به عمق تاریخ اسلام دست پیدا کرد و فکت‌های قوی تاریخی ارائه کرد (Nevo & Koren, 2000, p. 420; Donner, 2008, p. 8). تجدیدنظرطلبان برای تعمیق شیوه خود تا جایی پیش رفتند که دچار نوعی شکاکیت و افراط شدید شدند که این دو ویژگی برای آن‌ها ابرانگاره (Paradigm) محسوب می‌شود و شکاکان نوین نیز شاخه جدیدی از تجدیدنظرطلبان محسوب می‌شود (موسوی‌مقدم و مودب، ۱۳۹۴، ص. ۵۸). تجدیدنظرطلبان سعی کرده‌اند تا با ایجاد ضرورت روش‌شناختی به کار خود، روشی نظام‌مند داده و این سه ضرورت را برای کار خود تعریف کردند: ۱. ضرورت اول، استفاده از رویکرد نقد منبعی به قرآن کریم و منابع تاریخ صدر اسلام و سیره نبوی؛ ۲. ضرورت دوم، بررسی مقایسه‌ای بین گزارش‌های منابع تاریخ صدر اسلام و سیره نبوی با گزارش‌های هم‌زمان که از این منظر اقدامی خارج از سنت یا عرف مسلمانان محسوب می‌شود؛ ۳. ضرورت سوم، استفاده از داده‌های باستان‌شناسی، سکه‌شناسی، رساله‌های سریانی زبان و... به‌جای داده‌های منابع اولیه تاریخ اسلام در پژوهش‌های سیره و تاریخ اسلام خود. از نگاه تجدیدنظرطلبان اطلاعاتی که از باستان‌شناسی، سکه‌شناسی و... به دست می‌آید فکت مسلم و معتمد تاریخی برای پژوهش‌های سیره و تاریخ اسلام است

(کورن و نوو، ۱۳۸۷، ص. ۵۷۰-۵۷۳). این سه رکن روشی تجدیدنظرطلبانه است که در بیشتر آثار هواداران این مکتب با فرازوفرودهایی وجود دارد که می‌توان در کتاب هاجریسم^۱ اثر کورن و کوک (۱۹۷۷) مشاهده کرد؛ کتابی که در مکتب تجدیدنظرطلب^۲ اثرگذار و بنیادی است.

جریان میانه‌رو (Moderate): دارای سه رکن است: ۱. منابع اولیه تاریخ اسلام و سیره نبوی و وثاقت، اعتبار علمی و تاریخی دارند و می‌توان از آن‌ها برای پژوهش در سیره نبوی و تاریخ اسلام استفاده کرد؛ حتی اگر در حین انتقال روایات، تغییراتی صورت پذیرفته باشد (Schoeler, 2011, p. 9)؛ ۲. قائلین به جریان میانه‌رو در پژوهش‌های خود با شیوه‌های تاریخ‌نگاری اسلامی، منابع اولیه را مورد پژوهش قرار می‌دهند و فکت‌های مسلم تاریخی را استخراج می‌کنند (کورن و نوو، ۱۳۸۷، ص. ۵۶۸-۵۶۹)؛ ۳. برای پاسخ به اشکال مهم جریان افراطی‌گرا (تجدیدنظرطلب-شکاکان) که آیا منابع و مأخذ اصلی تاریخ اسلام وثاقت لازم را برای پژوهش‌های تاریخی دارند؛ چنین می‌گویند که بالاینکه در روایات موجود در منابع تاریخ اسلام اشکالات و جعلیاتی وجود دارد؛ اما می‌توان با استفاده از شیوه نقادی و بررسی روایات

(نقد و بررسی حدیثی-روائی) فکت‌های مسلم تاریخی را مستخرج کرد (کریمی‌نیا، ۱۳۸۶، ص. ۱۴). این جریان نیز با نگارش کتب و فعالیت‌های علمی سعی در پاسخگویی به اشکالات و بازتعریف‌های جدید تجدیدنظرطلبان داشتند که کتاب محمد ﷺ و امپراتوری ایمان آنتونی (۲۰۲۰م) نمونه‌ای از بررسی و پاسخگویی به بازتعریف تجدیدنظرطلبان در سیره و تاریخ اسلام است.

در پژوهش حاضر که با رویکرد نقد و تحلیل و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای انجام شده است، تلاش شده تا بازتعریف سیره نبوی و تاریخ اسلام از دیدگاه‌های نویسندگان یادشده بررسی شود و به این سؤال پاسخ دهد که چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی در دو کتاب هاجریسم و محمد ﷺ و امپراتوری ایمان در بازتعریف سیره نبوی و تاریخ اسلام موجود است؟ فرضیه پژوهش آن است که هاجریسم با استفاده از ویژگی‌ها و شیوه‌های جریان تجدیدنظرطلب در تاریخ‌نگاری اسلامی سعی دارد تا رویکردی افراطی و شکاکیت‌نوینی به تاریخ اسلام داشته باشد درحالی‌که محمد ﷺ و امپراتوری ایمان سعی می‌کند با استفاده از ویژگی‌ها و شیوه‌های جریان میانه‌رو نگاه تاریخی معقولی به تاریخ اسلام و بازتعریف سیره نبوی و

۱. واژه هاجریسم معادل فارسی Hagarism است؛ زیرا ترجمه دقیق، منطبق و نهایی نمی‌توان برای این اسم خاص پیدا کرد چنانچه ترجمه‌های خاصی برای این واژه در زبان عربی مثل المهاجرون و در فارسی به هاجرگرایی، پیروان هاجر، هاجریسم، هاگریسم، هاجرگر ارائه می‌شود که هاجریسم از بقیه نام‌های ذکرشده معروف‌تر است، ضمن اینکه فقط قسمت اول نام کتاب، یعنی هاجریسم در پژوهش‌ها به کار می‌رود و به همین اساس مؤلفان این پژوهش هم در نوشته‌ها فقط نام هاجریسم را به کار برده‌اند.

۲. فعالیت کورن در توسعه روشی و شیوه‌ای جریان تجدیدنظرطلب تأثیر بسزایی بر این جریان گذاشته است چنانچه روبینسون در مقاله خود «Crone and the end of Orientalism» به‌خوبی تأثیر کورن بر فعالیت‌های تجدیدنظرطلبی را نشان می‌دهد که می‌نویسد: «اکنون،

جهان فناوری و اطلاعات دیجیتال، دسترسی به یک پهنه عمومی تقریباً نامحدود برای بحث‌های علمی و فرهنگی را فراهم ساخته است، پرسش‌هایی را به وجود می‌آورد، همانند: اگر راه و شیوه‌های منظور روبینسون از راه و روش؛ سنت است؟ مذهبی، فرهنگی و حقوقی غربیان در برابر اثرات مهاجرتی مسلمین توانایی مقاومت نداشته باشد، چه بر سر غرب می‌آید؟ شیوه کورن پاسخ برای این پرسش و دیگر پرسش‌هایی در این موضوع می‌باشد» (Robinson, 2015, p. 15) یا به کتاب‌هایی چون Syro-Aramaic Reading of the Koran از نویسنده‌ای با نام مستعار کریستف لوکزمبرگ (ر.ک: Luxenberg, 2000) و فعالیت‌های پژوهشکده اناره (ر.ک: <http://inarah.net>) اشاره کرد که سرمشق فعالیت آن‌ها کورن و آثار و اندیشه‌هایش بوده است.

تاریخ اسلام داشته باشد؛ البته با توجه به این نکته که جریان میانه‌رو نیز بعضی از شیوه‌ها و مبانی جریان تجدیدنظرطلب را قبول دارد.

پیشینه پژوهش

درباره پیشینه پژوهش حاضر، مقاله و کتابی درباره عنوان پژوهش یافت نشد؛ اما پژوهش‌هایی در حوزه جریان‌های مطالعات اسلامی و نقد آن به زبان‌های فارسی و انگلیسی وجود دارد که در محتوا، روش و هدف متفاوت با عنوان مقاله متفاوت‌اند از جمله:

سرجنت (1990) در مقاله خود با عنوان «Meccan Trade and the Rise of Islam: Misconceptions and Flawed Polemics» به بررسی، نقد و تحلیل کتاب تجارت مکه و ظهور اسلام (Meccan Trade and the Rise of Islam) اثر کرون (1987a) و نیز نقد تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری کرون می‌پردازد و معتقد است که نمی‌توان با تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری کرون به فکت مسلم تاریخی برای بازتعریف جدیدی از سیره نبوی و تاریخ اسلام رسید؛ البته سرجنت به صورت کامل نقد خود را بیان نکرده است. تفاوت کار سرجنت با پژوهش فعلی این است که در این پژوهش سعی شده است تا حد ممکن نقد و تحلیل بر تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود در شاخصه‌های سیره و تاریخ اسلام پژوهی کرون، و کوک با آنتونی انجام شود درحالی‌که در پژوهش سرجنت نقد و بررسی به صورت نقد مسائل حاشیه‌ای است و سعی کرده است که به صورت کلی نقد اثر کرون را انجام دهد. شولر (2011) نیز در کتاب خود به عنوان *The Biography of Muhammad, Nature and Authenticity* به استناد احادیثی چون اقراء، شیوه تحلیل اسنادی و متنی و نیز استفاده از منابع متعدد تاریخی و حدیثی توانسته است تا به سؤال مهم تجدیدنظرطلبان که آیا می‌توان به منابع

تاریخی و حدیثی اسلامی برای بررسی سیره و تاریخ اسلام اعتماد کامل کرد یا خیر، پاسخ دهد. تفاوت کار شولر با پژوهش فعلی این است که شیوه شولر؛ شیوه‌ای حدیثی است درحالی‌که در پژوهش حاضر سعی شده است با استفاده از داده‌های دو کتاب و تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری اسلامی تحلیلی بر تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود در شاخصه‌های سیره و تاریخ اسلام پژوهی کرون با آنتونی انجام شود. همچنین، خضری و بایرام (۱۳۹۵) در مقاله «واکاوی نقش رویکرد شکاکانه پاتریشیا کرون در شکل‌گیری دیدگاه‌های وی در کتاب تجارت مکه و ظهور اسلام» به نقد دیدگاه‌های کرون در این کتاب پرداخته‌اند و معتقدند که تاریخ‌نگاری کرون برخاسته از رویکرد شکاکانه وی به منابع اسلامی و تاریخ‌نگری وی نیز برخاسته از پست‌مدرنیسم است. تفاوت کار خضری و بایرام با پژوهش فعلی در این است که آن‌ها در مقاله خود به شیوه‌ای توصیفی-تحلیلی، فقط به عقاید کرون می‌پردازند. نصر اصفهانی و دیگران (۱۴۰۲) نیز در مقاله خود با عنوان «بررسی مقایسه‌ای بازنمایی سیره رسول‌الله ﷺ و تاریخ اسلام در کتاب‌های هاجریسم و چهره‌های محمد ﷺ» به نقد و بررسی مقایسه‌ای بین داده‌های کتاب *Challenging the Faces of Muhammad* (کوک و کون) و کتاب *Challenging the Faces of Muhammad* (جان تولن (2019) بر بازنمایی سیره رسول‌الله ﷺ و تاریخ اسلام پرداخته‌اند. تفاوت این کار با پژوهش حاضر در محتوا، داده‌ها و اشارات مستقیم آنتونی به بعضی از مبانی جریان میانه‌رو و استفاده از این مبانی برای پاسخگویی به سؤالات و اشکالات تجدیدنظرطلبان است. همچنین از نظر محتوایی، شیوه کار، متفاوت با پژوهش نصر اصفهانی و دیگران است.

کتاب هاجریسم

پیش از بررسی محتوایی کتاب لازم است تا ابتدا با

ساختار کتاب و فصل‌های آن آشنا شد و سپس توضیحاتی درباره محتوای کتاب ارائه شود. این کتاب را نشر دانشگاهی کمبریج در سال ۱۹۷۷م به چاپ رسانیده است. کتاب سه فصل و دو پیوست^۱ دارد، عنوان‌ها، فصل‌ها و پیوست‌ها در **جدول ۱** آمده است:

جدول ۱: عنوان فصل‌ها و پیوست‌های کتاب هاجریسم به همراه ترجمه آن

شماره فصل/پیوست	عنوان فصل/پیوست
یک	اسلام از کجا آمده است (مبدأ اسلام چیست؟) Whence Islam?
دو	دوران باستان کجاست؟ Whither Antiquity?
سه	تصادم و تلاقی The Collision
پیوست شماره یک	کنیت (قنیت): مناسبت (دلیل) و سنت kenite: reason and custom
پیوست شماره دو	قانون لکس فوفیا کانینیا و قانون وصیت و ارث اسلامی lex fubia caninia and muslim law of bequests

درباره محتوای کتاب بایستی از مقدمه کتاب شروع و سپس فصل‌های کتاب را بررسی کرد تا بتوان

جریان فکری کرون و کوک و نحوه بازتعریف سیره نبوی و تاریخ اسلام را در این کتاب متوجه شد. نویسندگان در مقدمه کتاب اشاره می‌کنند که پژوهش خود را مدیون شیوه و نزبرویی^۲ هستند؛ زیرا معتقدند این شیوه، شیوه‌ای علمی، تجدیدنظرگونه و شک‌گرایانه است (Crone & Cook, 1977, viii). در ادامه مدعی می‌شوند که منابع اولیه تاریخ صدر اسلام وثاقت کافی تاریخی را ندارد و تاریخ‌نگاری و تاریخ‌گرایی (نگرش تاریخی) سنتی اسلامی دچار اشکال و وضعیت ناامیدکننده‌ای است و نتیجه می‌گیرند که برای خروج از این وضعیت بایستی از سنت اسلامی خارج شد و از نو بازنمایی جدیدی از تاریخ اسلام را ارائه کرد (Crone & Cook, 1977, p. 3). نویسندگان کتاب در فصل نخست، سه دیدگاه اساسی خود را که بنیان نظریه هاجریسم را تشکیل می‌دهد، مطرح می‌کنند: مفهوم هاجریسم^۳، جنبش

۱. درباره کنیت‌ها یا قنیت‌ها که در **پیوست شماره ۱** آمده است، می‌توان گفت که آن‌ها قومی کوچ‌نشین آهنگ‌پیشه در لوانت (شام قدیم) که در تاریخ بنی‌اسرائیل بنابر گفته تناخ با عهد قدیم نقش مهمی در تاریخ بنی‌اسرائیل داشته‌اند (ر.ک: Butin, 1908). همچنین درباره Lex Fufia Caninia که در **پیوست شماره ۲** آمده است می‌توان گفت که این قانون نیز یکی از قوانینی در روم باستان بود که مجامع ملی باید پس از درخواست آگوستوس تصویب می‌کردند. در این قانون، همراه با lex Aelia Sentia محدودیت‌هایی درباره اینکه چند برده می‌توان در یک زمان آزاد کرد، قرار داد. از نظر عددی، این بدان معنا بود که ارباب که سه برده داشت، فقط می‌توانست دو برده، و بین چهار تا ده برده فقط می‌شد نیمی از آن‌ها را آزاد کند. با یازده تا سی می‌توانستند فقط یک‌سوم را آزاد کند و... تحریرهای بیش از این حدود، معتبر نبودند. محدودیت‌ها در پایان جمهوری و آغاز امپراتوری ایجاد شد، در زمانی شمار آزادسازی‌ها به اندازه‌ای افزایش یافته بود که به منزله چالشی جدی برای نظام اجتماعی مبتنی بر برده‌داری تلقی می‌شد (Westermann, 1955, p. 89). به نظر می‌رسد که در **پیوست شماره ۲**، کرون و کوک می‌خواسته‌اند به نوعی شباهت و نسبتی بین این قانون و قانون وصیت اسلامی پیدا کنند.

۲. شیوه و نزبرویی که کرون و کوک اشاره می‌کنند به شیوه نقد منابع سنتی قرآن جان ونزبرو اشاره دارد که معتقد بود که اسناد روایات و اطلاعات منابع رجالی نامعتبر است و به اعتقاد ونزبرو بایستی در تاریخ‌گذاری همه متون کهن اسلامی، حتی قرآن باید از شیوه تحلیل ادبی استفاده کرد. او با بررسی نسخه‌های خطی و قدیمی قرآن و نیز مقایسه آن با متون کتب مقدس، بر این مدعا بود که در متون قرآنی به‌صورت مکرر از تصاویر توحیدی مسیحیت و یهودیت استفاده شده است. با این تفاسیر او این فرض را مطرح کرد که اسلام در واقع فرقه‌ای مسیحی-یهودی است که به این وسیله و در غالب دینی نوظهور سعی در فراگیری و گسترش خود در جهان عرب داشته است (ر.ک: <https://clisel.com>).

۳. درباره این واژه بایستی اشاره کرد که نویسندگان کتاب توضیح کافی و روشنی برای معنای این واژه ارائه نمی‌کنند و به‌صورت مبهم نکاتی را بیان می‌کنند؛ ازجمله اینکه هاجری به معنای اعرابی که از عربستان به ارض موعود مهاجرت کرده‌اند و چند واژه مثل هاجری، مهرگرله و مهرگریان و مهاجرون را در کنار هاجریسم به‌عنوان نام ابتدایی برای اسلام و مسلمانان بیان می‌کنند (Crone & Cook, 1977, p. 7-8, 24). وی منبع واژه‌گزینی هاجریسم و واژه‌های مرتبط را رساله‌ای ضد یهودی یونانی مجهول به نام دکترین یعقوب اعلام کرده که در

الحاق‌گرایی اسلام از سامریت^۱ و وام‌گیری فرهنگ اسلامی از فرهنگ سامریت. نکته‌ی حائز اهمیت آن است که بنابر مناظره‌نامه‌ی مسیحی سریانی زبان مجهول و گمنام که کرون و کوک معتقدند مربوط به اواخر دوره‌ی امویان است، اسلام از دیگر ادیان به‌ویژه دین یهود و مذهب سامریت وام گرفته است^۲ که با ارائه‌ی چند دلیل و استناد به مناظره‌نامه‌ی ذکرشده سعی در تثبیت این عقیده خود دارند (Crone & Cook, 1977, p. 19).

مناظره‌نامه‌ی اشاره‌شده کرون و کوک به نام رساله‌ی مناظره‌ی اسقف بیت حیل^۳ و دستیار امیر مسلم^۴ است، در این مناظره‌نامه‌ی مذهبی بحث درباره‌ی اثبات پسر خدا بودن حضرت مسیح (ع) می‌شود و دستیار امیر مسلم از اسقف می‌خواهد که به‌جای استفاده از کتب انبیاء و انجیل، از تورات برای اثبات حرف خود استفاده کند. در اینجا نویسندگان کتاب هاجریسم با توجه به این گفته‌ی دستیار امیر مسلم، استناد می‌کنند که چون این دستیار، تورات را به‌عنوان کتابی معتبر و مقدس تائید می‌کند و دستیار در این مناظره، استعاره‌ای از هاجریان یا مسلمانان اند؛ پس نتیجه‌گیری می‌کنند که مذهب هاجریان، یهودی سامریت است و نیز این فرضیه که اسلام وام‌گرفته از سامریت است را می‌توان اثبات کرد

این رساله مسلمانان را هاجری و اسماعیلی خوانده و مدعی شده است که قومی بوده‌اند به‌وسیله مسیح دروغین برای سامریت دعوت شده‌اند (Crone & Cook, 1977, p. 3).

۱. سامریت یا سامری‌گرایی (Samaritan religion) فرقه‌ای از فرق یهودی است که تفاوت بسیاری با یهودیت دارد، بنابر تاریخ یهود، به‌هنگام ورود بنی اسرائیل به فلسطین، به دو دسته شمالی و جنوبی تقسیم شدند که یهودیان جنوبی به نام سامره خوانده می‌شدند (احمد، ۱۹۹۸م، ج. ۲۱۹/۱)، نام دیگر این فرقه بنو یوسف است؛ زیرا خود از نسل حضرت یوسف برمی‌شمارند (الصاحب، ۲۰۰۰م، ص. ۳۱). سامری‌گرایان خود را از پیروان اصلی دین حضرت موسی (علیه‌السلام) می‌دانند که در برابر تحریف‌ها ایستادگی کرده‌اند. آنان خود را «شومریم» می‌خوانند که به معنای حافظان شریعت است و معتقدند که توراتی که نزد آن‌هاست از تحریف در امان مانده است

(Crone & Cook, 1977, p. 14). سپس کرون و کوک برای آنکه مفهوم عاریتی بودن اسلام را تبیین کنند مقایسه‌ای چهارگانه بین ارکان اصلی اسلام و یهودی سامریت انجام می‌دهند و به استناد این مقایسه و مناظره‌نامه سعی در ایجاد ارتباط و اعتبار علمی برای نظریه‌ی خود هستند (Crone & Cook, 1977, p. 16-21).

مقایسه‌ی چهارگانه‌ی ارکان اصلی اسلام و یهودی سامریت که کرون و کوک به آن اشاره می‌کنند به شرح زیر است:

۱. یکسانی تلفظی و معنایی کلمه‌ی اسلام و اشلام در گویش عبری سامریان و اخذ رسول‌الله (ص) و مسلمانان از معنای لغوی و اصطلاحی اسلام از فرهنگ سامری (Crone & Cook, 1977, p. 19)؛

۲. شهادت توحید و شباهت یکی از جملات شهادتین یعنی «لا اله الا الله» به سبک زبان سامری (Crone & Cook, 1977, p. 17)؛

۳. ارتباط مقدس بین حرم و کوه در اسلام و سامریت، یعنی مکه معظمه و کوه و غار حرا برای اسلام و شهر شخیم و کوه گریزیم برای سامریت (Crone & Cook, 1977, p. 21)؛

(احمد، ۱۹۹۸م، ج. ۲۱۹/۱)، در مقابل، یهودیان، این فرقه را قبول نداشته و حتی معتقدند که این فرقه به خدا اعتقادی نداشته و به‌نوعی این فرقه کافر به دیانت یهودند (ظاظا، ۱۹۹۵م، ص. ۲۰۷).
۲. شاید بتوان گفت که یکی از کتب که بر این نظریه تأثیر گذاشته است؛ سالنامه‌ی سامری یا التاریخ (Kitab al-Ta'rikh) الدنافی است. دنافی این کتاب را در سال ۷۵۶/۱۳۵۵م و به سفارش اسقف اعظم سامریان نوشت و در این سالنامه تاریخ انبیایی روایاتی آمده است که این روایات به‌صورت کلی و مبهم اسلام را به سامریت منتسب می‌کند (Crown, Pummer, Tal, 1993, p. 8).

۳. درباره‌ی این شهر داده‌های جغرافیایی و تاریخی پیدا نشد.
۴. امیر اشاره‌شده در این مناظره‌نامه بدون داده‌های کافی تاریخی است؛ حتی در وجود تاریخی این شخصیت شک و شبهه وجود دارد.

۴. نحوه تلفظ و استفاده واژه بکه در قرآن کریم و کتاب اساطیر (Crone & Cook, 1977, p. 21).^۱

از این مسئله می‌توان نتیجه گرفت که جریان فکری نویسندگان کتاب، به‌ویژه کرون به‌عنوان مسئله پژوهشی حاضر متعلق به جریان تجدیدنظرطلب و شکاکان نوین است؛ یعنی استفاده از منابع تاریخی و دینی غیراسلامی هم‌عصر با تحولات تاریخ صدر اسلام به‌جای منابع تاریخی دست‌اول اسلامی. در فصل دوم و سوم کتاب هاجریسم نیز نویسندگان سعی در مفهوم‌شناسی و نوع‌شناسی فرهنگ مسیحی در خاورمیانه به‌عنوان پایه فرهنگ اسلامی‌اند و سعی می‌کنند که تبیین مفهوم توسعه جنبش اسلامی را به‌نحوی انجام دهند که گویی دیگری در حال جوش موجود است که هیزم این دیگ توسعه جنبش اسلامی؛ مهگرایان،^۲ غلبه بربرها بر فرهنگ یهودی و پلورالیسم است (Crone & Cook, 1977, p. 41-70, 151-73). با توجه به محتوا و منظومه فکری-نگارشی (تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری) به‌کاررفته در کتاب هاجریسم کرون و کوک، می‌توان نوعی بازنمایی تجدیدنظرطلب‌گونه و شک‌گرایانه از اسلام، سیره نبوی و تاریخ اسلام را مشاهده کرد که چاشنی فکری پلورالیسم و پست‌مدرنیسم^۳ نیز دارد و شیوه کاری خود را بر زدودن تاریخ مقدس از تاریخ اسلام، و بازنمایی تاریخ اسلام و سیره نبوی جدیدی متکی بر

فکت‌های مسلم تاریخی استخراج‌شده از منابع غیراسلامی هم‌عصر قرار داده‌اند (Crone & Cook, 1977, p. 3-4)؛ به عبارت دیگر، شاخصه‌های سیره پژوهی کرون و کوک و به‌طور خاص کرون را به استناد کتاب هاجریسم می‌توان چنین دسته‌بندی کرد:^۱ پژوهشی صحیح و درست (با فکت‌های مسلم تاریخی) از سیره و تاریخ اسلام بایستی بدون استفاده از منابع دست‌اول تاریخ اسلام انجام شود و سیره پژوهشی و تاریخ اسلام پژوهشی باید بر مبنای این اصل که داده‌های منابع اولیه تاریخ اسلام به‌عنوان فکت‌های قطعی تاریخی^۴ محسوب نمی‌شود انجام پذیرد کمالینکه کرون و کوک در مقدمه کتاب خود به این مسئله اشاره می‌کنند (Crone & Cook, 1977, viii, p. 3)؛

۲. برای شناسایی مبدأ تاریخ اسلام و دین اسلام به‌ناچار بایستی سامریت را مطالعه کرد؛ به عبارت دیگر، نفی سیره نبوی که در کتب تاریخ صدر اسلام آمده است و ترویج عاریتی بودن دین اسلام از سامریت؛
۳. سیره پژوهی و تاریخ اسلام پژوهشی مدنظر کرون و کوک در کتاب هاجریسم بر بنیاد شکاکیت افراطی و پست‌مدرنیسم است.

کتاب محمد ﷺ و امپراتوری ایمان

این کتاب را نشر دانشگاهی کالیفرنیا در ۲۸۷ صفحه در سال ۲۰۲۰م به چاپ رسانده است و یک مقدمه، ۳

۱. نویسندگان برای این مدعاهای خود دلایل متقن نیاورده‌اند و حتی با آوردن مطالبی همچون تفاوت زیاد بین شهادتین اسلامی و سامری در ادامه این دیدگاه‌های چهارگانه سخن خود را نقض کرده‌اند (Crone & Cook, 1977, P. 17) و چنانچه بعضی از پژوهشگران همچون ریبین

۲. چنانچه در پانویس ۱۳ اشاره شد؛ کرون برای نامیدن مسلمانان از چند لفظ استفاده می‌کند که مهگرایان نیز جزو این دسته از واژگان است.

۳. گفتنی است که یکی از مبانی فلسفه تاریخی کرون را می‌توان تعلق خاطر داشتن به پست‌مدرنیسم دانست.

۴. تقریباً در کتاب‌های مهم کرون همچون تجارت مکه و ظهور اسلام، بردگان اسب‌سوار، حقوق رومی و ایالتی، جامعه پیشامدرن و دیگر کتاب‌ها و مقالات وی تا سال ۲۰۰۰م می‌توان این شاخصه‌ها را مشاهده کرد (ر.ک: Crone, 1987b; Crone, 1987a; Crone, 1989, 1980).

به این دیدگاه کرون و کوک اعتراض کرده و معتقدند که به قطع یقین دیدگاه کرون در هاجریسم را نمی‌توان تأیید کرد؛ زیرا در ماهیت منابع استفاده‌شده و نیز در وثاقت منابعی که وی به استناد آن، هاجریسم و مدعاهای خود را بیان می‌کند بایستی شک کرد (ریبین، ۱۳۸۰، ص. ۱۳۰).

بخش و ۷ فصل دارد. عنوان فصل‌های کتاب در جدول ۲ آمده است:

جدول ۲. عنوان فصل‌ها و پیوست‌های کتاب محمد ﷺ و امپراتوری ایمان به همراه ترجمه آن

شماره فصل/پیوست	عنوان فصل/پیوست
پیشگفتار	Introduction
بخش اول: قبل از ادبیات سیره و مغازی	PART I. BEFORE THE SIRAH-MAGHAZILITERATURE
اولین شواهد	1. The Earliest Evidence
محمد ﷺ بازرگان	2. Muhammad the Merchant
بخش دوم: آغاز ادبیات سیره و مغازی	PART II. THE BEGINNINGS OF SIRAH-MAGHAZILITERATURE
سرآغاز نوشته‌جات	3. The Beginnings of the Corpus
نامه‌های عروه بن زبیر	4. The Letters of 'Urwah ibn al-Zubayr
انگیزه دیوانی	5. The Court Impulse
بخش سوم: جایگاه ادبیات سیره و مغازی در دوران باستان متأخر	PART III. LOCATING THE SIRAH-MAGHAZI LITERATURE IN LATE ANTIQUITY
نبوت و امپراتوری ایمان	6. Prophecy and Empires of Faith
محمد ﷺ و کادمون ^۲	7. Muhammad and Cædmon
سخن پایانی: آینده محمد ﷺ تاریخی	Epilogue: THE Future of the Historical Muhammad

آنتونی پس از بیان مقدمه، ایده اولیه کتاب را برآمده از ترجمه انگلیسی *المغازی* معمر بن راشد^۳ ارائه

^۱. منظور آنتونی از این واژه، شروع تاریخ‌نگاری اسلامی به صورت مکتوب است.

^۲. کادمون (دوران شکوفایی ۶۵۸-۶۸۰م) اولین شاعر مسیحی انگلیسی باستان بود که قطعات شعری وی برای آفرینش تاکنون، نمادی از تطبیق سنت منظوم اشرافی-قهرمانانه انگلوساکسون با بیان مضامین مسیحی است. اولین روایت و تاریخی که از وی آمده است در کتاب *تاریخ کلیسایی مردم انگلیس* نوشته سنت بید (Saint Bede) است (Britannica, 2024).

^۳. شایان ذکر است که منظور وی از ترجمه انگلیسی *المغازی* معمر ابن راشد، کتاب *المغازی* ابوعروه معمر ابن راشد البصری/الزیدی (۹۶/۵۹-

می‌کند و قصد خود را برای تبیین مفهوم اصطلاح محمد ﷺ تاریخی اعلام می‌کند (Anthony, 2020, ix) که به عنوان ایده اولیه کتاب محسوب می‌شود، سپس آنتونی سه هدف را برای نگارش کتاب محمد ﷺ و *امپراتوری ایمان* برمی‌شمارد:

هدف اول: تبیین شکل‌گیری و شروع ادبیات و نگارش سیره و مغازی است. وی معتقد است که ابتدایی‌ترین نوع نگارش عربی درباره زندگانی محمد ﷺ با نگارش سیره و مغازی آغاز شد،^۴ وی هدف اول خود را توضیح درباره ادبیات و نگارش سیره و مغازی و نیز نحوه قرار گرفتن این نوع کتاب‌ها (نگارش‌های تاریخی) و چگونگی قرار گرفتن این نوع نگارش تاریخی در جهان باستان متأخر (جهان متأثر از اندیشه‌ها و تفکرات متفاوت) بیان می‌کند.

هدف دوم: وی با کمک از راهبردهای خوانشی در زبان‌شناسی تاریخی و تطبیقی، قصد تبیین بینش‌هایی را دارد که این بینش‌ها ادبیات سیره و مغازی را در بافت باستان متأخر قرار می‌دهد و این بینش‌ها دو هدف را مشخص می‌کنند: اول با استفاده از خوانش‌های تاریخی و تطبیقی از منابع عربی اولیه درباره زندگی‌نامه محمد ﷺ در کنار منابع تاریخی غیراسلامی هم‌عصر ممکن است پژوهش‌های تاریخی درباره زندگانی محمد ﷺ را روشن کند^۵ و دوم اینکه،

۱۹۵ق) است. بنابر نقل ذهبی در *سیر اعلام النبلاء*، نام و کنیه کامل وی الإمام الحافظ، شیخ الإسلام أبو عروه بن أبی عمرو الأزدی، مولا هم البصری است که ساکن یمن بوده است و حدیث روایت می‌کرده است و کتاب *المغازی* را نگاشته است (ذهبی، ۱۴۲۲ق، ج. ۵/۷-۱۷).

^۴. به نظر می‌رسد که آنتونی با مطالعه کتاب‌های تاریخ‌نگاری اسلامی و تقسیم‌بندی که در این کتاب‌ها از شروع تاریخ‌نگاری اسلامی مبنی بر سیره و مغازی است، به این هدف رسیده است (رک: آئینه‌وند، ۱۳۸۷، ص. ۱۶۵-۲۱۱).

^۵. نکته مهم و تفاوت کار آنتونی و تجدیدنظرطلبانی چون کرون در این قسمت مشخص می‌شود، درحالی‌که تجدیدنظرطلبان منابع اسلامی

جریان‌های فکری و تاریخی منجر به پیدایش سیره-مغازی، نوعی مجزا از ادبیات عرب را در دهه‌های آخر قرن هفتم تا قرن هشتم میلادی تبیین کند.

هدف سوم: آنتونی هدف نهایی کتاب را به چراغی تشبیه می‌کند که روشن‌کننده پژوهشگرانی است که با استفاده از شیوه‌های مدرن تاریخی و به استناد منابع تاریخی به زندگانی محمد ﷺ تاریخی می‌پردازند و مدعی است که کتاب سیره یا مغازی‌نگاری نیست؛ بلکه نشان‌دهنده راهی است برای اینکه چگونه به استناد منابع اولیه اسلامی و غیراسلامی چهره‌ای تاریخی از رسول‌الله ﷺ در مطالعات دانشگاهی غرب می‌توان ترسیم کرد (Anthony, 2020, p. 1-2).

با توجه به اهداف، آنتونی برخلاف تجدیدنظرطلبان معتقد به شیوه گلدزیهری-ونزبرویی (Goldziher-Wansbrough)، سعی کرده است که با استفاده از واقع‌گرایی و استناد به منابع حدیثی و تاریخ اسلامی راهی نو در مطالعات سیره نبوی و تاریخ اسلام باز کند و همان‌طوری که در اهداف نیز معین است، معتقد است که می‌توان با تلفیق دوگانه منابع حدیثی-تاریخی اسلام و منابع غیراسلامی، راهی نو برای حل اشکالی که تجدیدنظرطلبان و شکاکان نوین مطرح می‌کنند، نشان داد. این رویکرد وی برخلاف رویکردهای پژوهشگران مطالعات اسلامی پیش از وی است که در قالب تقسیم‌بندی دوگانه افراطی-سنتی یا رویکردهای چهارگانه توصیفی، نقادانه به منابع، نقادانه به حدیث و تاریخ، شکاکانه به حدیث و تاریخ تقسیم کرده و مورد مطالعه قرار می‌دادند (رفیعی، ۱۳۹۶، ص. ۲۶۳-۲۷۳)؛ به عبارت دیگر آنتونی سیستم روشی و پژوهشی نو و ابداعی مبتنی بر

واقع‌گرایی علمی برای مطالعات اسلامی پیشنهاد می‌دهد و بررسی‌های خود را بر مبنی واقعیات سیر مطالعات اسلامی ارائه می‌دهد و دیدگاه وی برخلاف تجدیدنظرطلبان است که نگاه و تند سلبی به مطالعات قرآنی و سیره نبوی دارند و سعی می‌کنند در آثار خود تفاسیر و بازنمایی‌های متفاوت ارائه کنند. این نگاه، تلفیقی است. درباره شیوه کار وی نیز چنین می‌توان گفت که ابتدا به تبیین مکتب تاریخ‌نگاری اسلامی و سیره‌نگاری و مغازی‌نگاری پرداخته و سپس با استفاده از منابع مطمئن غیراسلامی سعی کرده است تا راه‌حلی میانه برای فهم منابع تاریخ اسلام و بازنمایی سیره نبوی ایجاد کند (ر.ک: Anthony, 2020, p. 175-235). کتاب محمد ﷺ و امپراتوری ایمان به سه بخش تقسیم شده است و برای دستیابی بهتر به منظومه فکری نویسنده تبیین می‌شود:

بخش اول؛ پیش از ادبیات سیره و مغازی: در این بخش، وی توضیحاتی را درباره اولین شواهد مربوط به سیره نبوی و محمد ﷺ بازرگان می‌دهد. همچنین، وی در این بخش توضیح می‌دهد که می‌توان از قرآن کریم و حدیث برای ترسیم سیره نبوی استفاده کرد و سپس مفاهیمی چون هجرت و تاریخ هجری و دیگر مفاهیم را توضیح می‌دهد. در بخش محمد ﷺ بازرگان نیز توضیح می‌دهد که چگونه می‌توان با استفاده از منابع اسلامی و غیراسلامی محمد ﷺ تاریخی را بازنمایی کرد (Anthony, 2020, p. 25-85).

بخش دوم؛ آغاز ادبیات سیره و مغازی: در این بخش، وی بنابر منابع و مأخذ اهل سنت، معتقد است که سیره‌نگاری و مغازی‌نگاری از زمان عبدالملک بن مروان و توسط عروه بن زبیر (۲۲-۹۶ق) شروع شده

منابع اولیه تاریخ اسلام و مکمل قرار دادن منابع موثق غیراسلامی می‌توان به هسته واقعی تاریخ اسلام و سیره نبوی رسید.

را کنار می‌گذارند و پایه مطالعاتی سیره‌پژوهی و تاریخ اسلام‌پژوهی را بر مبنای منابع اولیه تاریخی غیراسلامی هم‌عصر با تحولات تاریخ صدر اسلام قرار می‌دهند؛ اما آنتونی معتقد است که با پایه قرار دادن

با بررسی‌های انجام‌شده، می‌توان شباهت‌ها و تفاوت‌های بسیاری بین دو کتاب در حوزه مطالعات سیره نبوی و تاریخ اسلام یافت؛ اما برای فهم بیشتر مسئله پژوهشی، در چهار محور، مقایسه موازی صورت پذیرفت و در ذیل محورها توضیحات لازم ارائه شد:

الف) استفاده از داده‌های علمی منابع تاریخی

غیراسلامی هم‌عصر:

مهم‌ترین شباهتی که بین داده‌های دو کتاب موجود است، استفاده از داده‌های علمی منابع تاریخی غیراسلامی هم‌عصر با تحولات تاریخ اسلام و سیره نبوی با اهداف متفاوت است. در کتاب *هاجریسیم* نویسندگان بارها برای اثبات مدعاهای خود و نشان دادن وثاقت نداشتن منابع اسلامی، از آثار غیراسلامی استفاده می‌کنند. این منابع خواه می‌خواهد از رساله‌های سریانی و مسیحی باشد (Crone and Cook, 1977, p. 3) یا آثار مؤلفان و مستشرقان اروپایی همچو برنارد لویس (Crone and Cook, 1977, p. 141, 248, note for p. 9-10). شایان توجه است که در جایی که نتوانستند از منابع غیراسلامی استفاده کنند به‌صورت محدود از منابع اسلامی همچون *تاریخ طبری* یا *سیره ابن‌سحاق* با تفاسیر و تحلیل خود استفاده کرده‌اند (Crone and Cook, 1977, p. 164, 254). این نکته حائز اهمیت است که استفاده از داده‌های منابع اولیه تاریخ اسلام بنابر دیدگاه کرون و تجدیدنظرطلبان به‌منزله قبولی وثاقت و صحیح بودن این دسته از داده‌هاست درحالی‌که کرون در دیگر کتاب خویش معتقد است که برای فهم کامل تاریخ جوامع به‌ویژه جوامع پیشاصنعتی بایستی تاریخ مقدس از تواریخ این جوامع حذف شود. تابه حقیقت تاریخی رسید (Crone, 1989, p. 141). در کتاب محمد ﷺ و امپراتوری ایمان نیز می‌توان گفت که

است و سپس نه نامه از عروه درباره حوادث پیش از هجرت، هجرت و بعد از هجرت به مدینه رسول‌الله ﷺ می‌آورد و شرح می‌دهد، و سپس درباره شهاب زهری و ابن‌اسحاق صحبت می‌کند. در این بخش، وی به‌جز عروه، زهری و ابن‌اسحاق از دیگر سیره‌نویسان و مغازی‌نویسان دیگر نامی نمی‌برد و توضیحی نیز نمی‌دهد (Anthony, 2020, p. 85-158).

بخش سوم؛ جایگاه ادبیات سیره و مغازی در

باستان متأخر: مهم‌ترین بخش کتاب، بخش سوم است که وی با رویکرد تلفیقی سعی در حل اشکالات افراطی‌گرایان و تعیین این گزاره که می‌توان وثاقت منابع تاریخ اسلام را تأیید کرد و از منابع غیراسلامی در جهت تأیید وثاقت بهره برد و زندگی‌نامه محمد ﷺ تاریخی را به استناد منابع حدیثی و تاریخی اسلامی و تاریخی غیراسلامی بازنمایی کرد. وی حتی مثالی از انگلستان باستان متأخر می‌آورد که در این مثال، روایت‌های سیره و مغازی در ادبیات انگلستان باستان متأخر (اشعار شاعر انگلیسی به نام کادمون) رواج داشته است (Anthony, 2020, p. 175-235).

شاخصه‌های سیره و تاریخ اسلام پژوهی آنتونی را می‌توان چنین دسته‌بندی کرد:

۱. سیره‌پژوهی با استفاده از منابع اولیه تاریخ اسلام به‌عنوان پایه مطالعات سیره و تاریخ اسلام با استفاده از شیوه‌های تاریخ‌نگاری اسلامی؛
۲. استفاده از واقع‌گرایی علمی؛
۳. سیره و تاریخ اسلام پژوهی تلفیقی و میانه (استفاده از منابع اولیه تاریخ اسلام و مکمل آن‌ها از منابع موثق غیراسلامی)؛
۴. مطالعه سیره و مغازی به‌عنوان بینش و راهی برای فهم و تبیین بهتر زندگانی محمد ﷺ تاریخی.

مقایسه و بررسی داده‌های دو کتاب

آنتونی برای آنکه بتواند از طرفی پاسخ ایرادات جریان افراطی‌گرایی مبنی بر وثاقت نداشتن منابع اسلامی را بدهد و از سوی دیگر به نحوی منابع غیراسلامی را دارای وثاقت در رویکرد تلفیقی خود نشان دهد، به‌ناچار از منابع غیراسلامی استفاده کرده است؛ به عبارت دیگر وی منابع غیراسلامی را مکمل منابع اسلامی می‌داند (ر.ک: Anthony, 2020, p. 241-277).

ب) اعتقاد نداشتن به تاریخی بودن سیره‌نگاری:

چنانچه کرون و کوک در فصل اول هاجریسم بارها اشاره می‌کنند که داده‌های تاریخی موجود در منابع اولیه تاریخ اسلام درباره سیره نبوی، تاریخ اسلام و تاریخ قرآن فکت مسلم تاریخی محسوب نمی‌شوند و برای به دست آوردن سیره/بیوگرافی نبوی تاریخی باید از منابع تاریخ اسلام دست شست و وارد شیوه‌ای نو برای نگارش سیره نبوی تاریخی شد (Crone & Cook, 1977, p. 3). برخلاف کرون، کسانی چون ویلیام مونتگومری وات معتقدند که سیره نبوی مشتمل بر هسته‌ای اصیل از مطالب صحیح تاریخی است و به جهت فهم مطالعات تاریخی قرآنی بایستی سیره نبوی را بررسی کرد (کریمی‌نیا، ۱۳۹۱، ص. ۲۵۹). از سوی دیگر، آنتونی نیز معتقد است که برای به دست آوردن یک بازنمایی از محمد ﷺ تاریخی بی‌گمان تکیه بر سیره و مکتب سیره‌نگاری و مغازی‌نگاری نمی‌توان کرد و بایستی علاوه بر منابع حدیثی و تاریخی اسلامی، از منابع غیراسلامی استفاده کرد (ر.ک: Anthony, 2020, p. 1-24).

ج) نقد و بررسی شیوه تجدیدنظرطلبان و شیوه میانه‌روها:

کرون و کوک در کتاب خود، شیوه تجدیدنظرطلبان را با حدت و شدت ادامه داده و حتی برای اثبات شیوه تجدیدنظرطلبی دچار افراط و شک‌گرایی بیش از حد شده‌اند؛ به‌طور مثال، اقدام‌هایی از قبیل ۱.

دلبستگی به شیوه ونزبرویی و اعتقاد به خارج شدن از دایره سنت تاریخ‌نگاری؛ ۲. تعریف مبدأ و آغاز جدید برای اسلام و تاریخ اسلام؛ ۳. تعریف جدیدی از مسلمانان با عنوان هاجری و قرار دادن این داده‌ها به‌عنوان فکت مسلم تاریخی. همگی شیوه‌ای از شیوه‌های تجدیدنظرطلبی و افراط در آن است (Crone & cook, 1977, viii, 3, 9)؛ حتی برای اثبات دیدگاه خود دست به ابداع و استفاده از مفاهیم اصطلاحاتی چون مه‌گرایه و... زده‌اند (Crone & cook, 1977, p. 7-8) که بسیاری از این مفاهیم و اصطلاحات پایه و اساس درستی ندارد؛ زیرا بازسازی این مفاهیم و اصطلاحات در چهارچوب تاریخی، آکنده از مشکلاتی است (ریپین، ۱۳۸۰، ص. ۱۳۰). درحالی‌که آنتونی برخلاف کرون و کوک معتقد است که شیوه افراطی‌گرایی جواب‌گو نیست و بایستی به شیوه تلفیقی و میانه‌رو-سنتی مطالعات اسلامی را بررسی کرد که به اعتقاد وی راهبرد درست مطالعات اسلامی است (ر.ک: Anthony, 2020, p. 25-59) و معتقد است که با ذکر مفاهیم تاریخ‌نگاری اسلامی چون هجری قمری و... سعی دارد تا از مفاهیم اصطلاحات مکتب تاریخ‌نگاری اسلامی بهره برده تا بتواند رویکرد دوگانه خود را تثبیت کند (Anthony, 2020, p. 25-30, 102-127).

د) فرهنگ و تمدن اسلامی:

دیدگاه کرون و کوک به فرهنگ و تمدن اسلامی، دیدگاهی سلبی و عاریتی است به‌نحوی که معتقدند فرهنگ و تمدن اسلامی وجود نداشته است؛ بلکه تمدن سامری و فرهنگ مسیحی است و بعدها تمدن اسلامی با وام‌گیری از این تمدن و فرهنگ، تمدن خویش را ساخته است (Crone & Cook, 1977, p. 73-151, 41-70). در نقد آن می‌توان از دیدگاه مستشرقانی چون برونشوویگ استفاده کرد که معتقد

نتیجه‌گیری

از زمان آغاز اولین رویارویی اروپاییان با جهان اسلام و شروع مطالعات اسلامی، دو جریان افراطی و میانه‌رو از جریان‌های مهم مطالعات اسلامی است که به تقابل علمی با یکدیگر روی آوردند و با نگرارش رساله‌ها و کتب سعی در تعمیق اندیشه خود کردند. از دهه هفتاد قرن بیستم میلادی به بعد و طی تعمیق فعالیت‌های جریان افراطی، جریان جدیدی از عمق این جریان ایجاد شد که به مکتب تجدیدنظرطلب نام‌گذاری شد. این مکتب در راستای اندیشه‌های افراطی؛ اندیشه‌های تجدیدنظرطلبانه و شکاکانه را در مطالعات اسلامی گسترش داد؛ چنانچه کتاب *هاجریسیم کرون* و *کوک* به‌عنوان یکی از کتاب‌های پایه‌ای این جریان محسوب می‌شود و در مقابل جریان میانه‌رو به جهت تقابل علمی با جریان تجدیدنظرطلب و شکاکان نوین پژوهش‌هایی را انجام داد که *محمد* و *امپراتوری ایمان* آنتونی به‌عنوان پژوهشی بااهمیت و درخور توجه محسوب می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد، وجه تجدیدنظرطلبی با گفتمان پست‌مدرنیسم در کتاب *هاجریسیم* بسیار زیاد است به‌نحوی که نویسندگان نتوانسته‌اند مستندات علمی برای مدعاهای خود بیان کنند و تدوین سیره نبوی و تاریخ اسلام ازسوی آنان مطالعه‌ای پریشان و بی‌نظم و غیرمستند است درحالی‌که در کتاب *محمد* و *امپراتوری ایمان*، مطالعه‌ای منظم و تلفیقی از شناخت مکاتب تاریخ‌نگاری سیره و مغازی و بازنمایی صحیح سیره نبوی و تاریخ اسلام است، اگرچه نواقصی را در بحث معرفی سیره و مغازی‌نگاران و استفاده نکردن کامل از منابع سیره و مغازی شیعیان می‌توان در آن مشاهده کرد. رویکرد آنتونی شیوه‌ای نو و تلفیقی در مطالعات اسلامی محسوب می‌شود.

است مقوله فرهنگ و تمدن اسلامی و بخش‌های این فرهنگ و تمدن دارای شأن استقلالی است و ماهیت و منشأ اثر اصلی تمدن اسلامی، اسلام است. دین اسلام تأثیر فوق‌العاده‌ای بر بسیاری از عوامل همچون زبان، هنرهای زیبا، ادب و اخلاق و... گذاشته است و ماحصل بررسی تمدن اسلامی این است که اسلام در نفس خود، تمدنی مستقل است و همه این مسائل، دارای علامت و آثار تمدن اسلامی است. به هر صورت، دین اسلام متشکل از اجزا و عواملی است که در تمدن‌های قدیم اهمیت و تأثیر فراوانی داشته‌اند؛ پس دین اسلام به یک سلسله تحولات فرهنگی مبادرت کرده و در بسیاری از تحولات فرهنگی دارای اثر شده است (*گرونیام، ۱۳۴۲، ص. ۸۴-۸۵*). درحالی‌که آنتونی نگاهی مثبت به فرهنگ و تمدن اسلامی (بخش ادبیات تاریخی یا سیره و مغازی) دارد و معتقد است که برای فهم و بازنمایی تاریخ اسلام و سیره نبوی بایستی از فرهنگ و تمدن اسلامی بهره برد (ر.ک: *Anthony, 2020, p. 129-158*). ازسوی دیگر، *کرون* و *کوک* در فصل اول و دوم معتقدند که دین اسلام از سامریت وام گرفته است و مسلمانان را بایستی مهاجری و مهگرایان خوانند درحالی‌که آنتونی مخالف این ایده *کرون* و *کوک* است؛ ایده‌ای که به شیوه نژادپرستی و گلدزیهری مرتبط است (*Anthony, 2020, p. 15-16*).

راهبرد پیشنهادی پژوهش حاضر برای مطالعات

اسلامی: با توجه به بررسی انجام‌شده می‌توان گفت که راهبرد پیشنهادی برای مطالعات اسلامی در پژوهش حاضر آن است که پژوهش در مطالعات اسلامی به صورت رویکرد دوگانه به منابع اسلامی شیعی؛ سنی و منابع غیراسلامی همراه با نقد و تحلیل این منابع؛ انجام پذیرد تا به نتایج پژوهشی مثبتی در مطالعات سیره نبوی و تاریخ اسلام دست پیدا کرد.

الاسلامیه فیهم. مکتبه دندیس.

ظاظا، حسن (۱۹۹۵م). فکر الدینی الیهودی. دار القلم
کریمی‌نیا، مرتضی (۱۳۸۶). سیره پژوهی در غرب.
مجمع تقریب مذاهب.
کریمی‌نیا، مرتضی (۱۳۹۱). زبان قرآن، تفسیر قرآن.
هرمس.

گرونیام، گوستاو ادموند فون (۱۳۴۲). وحدت و تنوع
در تمدن اسلامی (عباس آریان‌پور، مترجم). نشر
معرفت.

موسوی مقدم، سید محمد، و مودب، سید رضا
(۱۳۹۴). بررسی نظریه‌ی «شکاکیت نوین»
درباره‌ی شخصیت و سیره‌ی پیامبر (ص).
مطالعات تحول در علوم انسانی، ۵، ۴۴-۸۰.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1319413/>

ناجی، عبدالجبار (۱۹۸۱م). تطور الاستشراق فی دراسته
التراث العربی. دار الجاحظ.

نصر اصفهانی، بهنام، منتظرالقائم، اصغر، و کجباف،
علی اکبر (۱۴۰۲). بررسی مقایسه‌ای بازنمایی
سیره رسول‌الله ﷺ و تاریخ اسلام در کتاب‌های
هاجریسم و چهره‌های محمد ﷺ. پژوهش‌های
علوم تاریخی، ۱۵ (۳)، ۱۰۵-۱۲۵.

<https://doi.org/10.22059/jhss.2023.361830.473647>

کورن، جودیت، و نوو، یهودا دی. (۱۳۸۷). رویکردهای
روشنمند به مطالعات اسلامی (شادی نفیسی،
مترجم). آینه پژوهش، ۱۹ (۱۱۴)، ۵۶۶-۵۸۳.

http://jap.isca.ac.ir/article_1156.html

References

- Ainevand, S. (2008). *The science of history in the scope of Islamic civilization*. Institute of Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
Ahmad, M. k. H. (1998). *Ta'rikh al-Diana al-Yahodieh*. Dar Al-Ghoba. [In Arabic]
Anthony, S. W. (2020). *Muhammad and the Empires of Faith the Making of the Prophet of Islam*. California University Press.
Britannica (2024). Caedmon. In *Encyclopedia*

منابع

آئینه‌وند، صادق (۱۳۸۷). علم تاریخ در گستره تمدن
اسلامی. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات
فرهنگی.

احمد، محمد خلیفه حسن (۱۹۹۸م). تاریخ للدیلته
الیهودیة (ج. ۱). دار قباء.

خضری، سید احمد رضا، و بایرام، مائده (۱۳۹۵).
واکاوی نقش رویکرد شکاکانه پاتریشیا کرون در
شکل‌گیری دیدگاه‌های وی در کتاب تجارت مکه
و ظهور اسلام. تاریخ اسلام در آینه پژوهش،
۱۳ (۲)، ۴۳-۶۰.

<https://tarikh.nashriyat.ir/node/753>

ذهبی، شمس‌الدین (۱۴۲۲ق). سیر اعلام النبلاء (ج.
۷). دار الحديث.

رفیعی، محمد حسین (۱۳۹۶). جریان‌شناسی
سیره پژوهی در غرب با تأکید بر مطالعات در باب
اعتبار و وثاقت حدیث در سنت اسلامی. مجموعه
مقالات همایش سیره پژوهی و سیره پژوهان.
پژوهشگاه تاریخ اسلام.

ریبین، اندرو (۱۳۸۰). تحلیل ادبی قرآن، تفسیر و
سیره (مرتضی کریمی‌نیا، مترجم). بولتن مرجع ۶:
مطالعات قرآنی در غرب. نشر المهدی.

الصاحب، ایاد هشام محمود (۲۰۰۰م). السامریون:
الأصل والتاریخ والعقیده والشریعة وأثر البیئة

Britannica.

<https://www.britannica.com/biography/Caedmon>

Butin, R. (1908). "Cinities" *The Catholic Encyclopedia* (Vol. 3). Robert Appleton Company.

Crone, P., & Cook, M. (1977). *Hagarism: The Making of the Islamic World*. Cambridge University Press.

Crone, P. (1980). *Slaves on Horses*. Cambridge University Press.

Crone, P. (1987a). *Meccan Trade and the Rise*

- of Islam. Princeton University Press.
- Crone, P. (1987b). *Roman, Provincial and Islamic Law*. Cambridge University Press.
- Crone, P. (1989). *Pre-Industrial Societies*. Oxford University Press.
- Crown, A. D., Pummer, R., & Tal, A. (1993). *Companion to Samaritan Studies*. Tübingen, J.C.B.
- Dhahabī, Shams al-Dīn (2001). *Siyar A'lam al-Nubala'* (Vol. 7). Daralhadith Press. [In Arabic]
- Donner, F. M. (2008). The Quran in Recent Scholarship. In Reynolds, Gabriel Said (Ed.). *The Quran in its Historical Context*. Routledge.
- Holland, T. (2012). *In the Shadow of the Sword: The Birth of Islam and the Rise of the Global Arab Empire*. Doubleday.
- Kariminia, M. (2007). *Sireh Studies in Wes*. Majma Taghrib Mazahab Press. [In Persian]
- Kariminia, M. (2012). *The Language of the Quran, Interpretation of the Quran: A Collection of Articles on Western Quran Studies*. Hermes Press. [In Persian]
- Khezri, A., & Bayram, M. (2016). An analysis of the role of Patricia Crone's skeptical approach in shaping her views in the book Meccan Trade and the Rise of Islam, *Tarikh Islam dar Ayene-ye pazhuhesh*, 13(2), 43-60. <https://tarikh.nashriyat.ir/node/753> [In Persian]
- Koren, J., & Nevo, Y. D. (2008). Methodological approaches to Islamic studies (S. Nafisi, Trans.). *Ayneh e Pajohesh*, 19(114), 566-583. http://jap.isca.ac.ir/article_1156.html [In Persian]
- Luxenberg, C. (2007). *The Syro-Aramaic Reading of the Koran: A Contribution to the Decoding of the Language of the Koran*. Hans Schiler Publishers.
- Mosavi Moghadam, M., & Moadab, R. (2015). Examining the theory of "new skepticism" about the character and life of the Prophet (PBUH). *Moataleat Tahavvol dar Olom e Ensani*, 5(19), 44-80. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1319413/> [In Persian]
- Naji, A. (1981). *The development of Orientalism in the study of Arab heritage*. Dar aljahez. [In Arabic]
- Nasr Isfahani, B., Montazerolghaem, A., & Kajbaf, A. A. (2023). A Comparative Study of the Representation of Sīratu Rasūli l-Lāh (PBUH) and the History of Islam in Hagarism and Faces of Muhammad, *Historical Sciences Studies*, 15(3), 105-125. <https://doi.org/10.22059/jhss.2023.361830.473647> [In Persian]
- Nevo, Y. D., & Koren, J. (2000). Methodological Approaches to Islamic Studies. *The Quest for the Historical Muhammad*. Prometheus Books.
- Rafie, M. (2017). *The Flow of Biography Studies in the West with Emphasis on Studies on the Credibility and Reliability of Hadith in the Islamic Tradition. Proceedings of the Conference on Sireh Pajohi and Sireh Pajohan*. Islamic History Research Institute. [In Persian]
- Rippin, A. (2001). *Literary analysis of Qur'an, Tafsir and Sirah* (M. Kariminia, Trans.). In *Bulletin No. 6, Quranic Studies in the West*. Almahdi Press. [In Persian]
- Robinson, C. F. (2015). Crone and the end of Orientalism, in *Islamic Cultures, Islamic Contexts; Essays in honor of Professor Patricia Crone*, ed. by Behnam Sadeghi, Assad Ahmad, Adam Silverstein, Robert Holyan, Brill.
- Sahib, I. H. M. (2000). *Samiriyun, al-asl wa-al-tarikh*. Maktabat Dandis Press [In Arabic].
- Schoeler, G. (2011). *The Biography of Muhammad, Nature and Authenticity* (U. VagelPohl, Trans.; J. E. Montgomery, Ed.). Routledge.
- Serjeant, R. B. (1990). Meccan Trade and the Rise of Islam: Misconceptions and Flawed Polemics. *Journal of the American Oriental Society*, 110(3), 472-486. <https://www.jstor.org/stable/i225336>
- Von Grunebaum, G. E. (1963). *Unity and Variety in Muslim Civilization*, (A. Arianpour, Trans.). Marefat Press. [In Persian]
- Westermann, W. L. (1955). *The Slave Systems of Greek and Roman Antiquity*. American Philosophical Society press.
- Zaza, H. (1995). *al-Fikr al-dīnī al-Yahodi*. Dar Al-Ghalam Press. [In Arabic]